

Д. Л. Нестеренко,
здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського,
наук. керівник –ст. викладач Т.Т. Маринчук

ЖАНРОВИЙ АНАЛІЗ ЯК ПІДГОТОВЧИЙ ЕТАП ЗНАЙОМСТВА МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З МУЗИЧНИМ ТВОРОМ

Постановка проблеми дослідження та її актуальність. Уроки мистецтва у початковій школі покликані виховувати естетичні потреби учнів, формувати у них стійкий інтерес до різних видів і жанрів мистецтва, пробуджувати бажання подальшого знайомства з художніми творами. Особливе місце серед видів мистецтва, до яких залучаються школярі від самого початку свого навчання, посідає музика в силу специфіки її художньої образності. Музичне мистецтво найбільше звернено до емоцій і почуттів людини, а не до реального предметного світу. Тому усвідомлення змісту музичних творів є досить складним процесом для учнів молодшого шкільного віку. Значно спростити його може знайомство учнів з особливостями музичних жанрів, які є способом об'єктивізації художнього змісту музики. Саме тому вже на початковому етапі музичного виховання школярі знайомляться з головними музичними жанрами – піснею, танцем і маршем. Спираючись на існуючі дослідження у галузі музичних жанрів, у статті поставлено за *мету* на прикладі класичних музичних зразків розкрити особливості втілення художнього змісту за допомогою використання жанрових ознак музики. Вірне розуміння і визначення музичних жанрів сприяє повноцінному художньому сприйманню учнів у процесі спілкування з мистецьким твором.

Музичний досвід дітей молодшого шкільного віку не може забезпечити самостійного усвідомлення ідейно-художнього змісту конкретного музичного твору. Тому саме вчитель має формувати в учнів необхідну естетичну установку на сприймання творів музичного мистецтва. Аналіз музики, виконаний вчителем і запропонований як алгоритм роботи над твором, може скерувати увагу школярів у потрібне русло, допомогти усвідомити засоби музичної виразності, зрозуміти художню суть музики, а отже – викликати зацікавленість, позитивне ставлення та любов до музичного мистецтва в цілому.

Аналіз останніх досліджень. Дослідивши рівень розв'язання проблеми жанру у науковій літературі, можна стверджувати, що жанр – одна з найскладніших категорій музичного мистецтва. Жанр досліджувався як в межах окремого виду мистецтва, так і в загальнокультурному вимірі. В літературі дослідниками цього явища були М.Бахтін, Ю.Тинянов, Д.Ліхачев; в образотворчому мистецтві – Т.Вагнер. Поміж досліджень музикознавців можна виділити праці М.Арановського [1], О.Сохора [6], Т.Попової [4], О.Соколова [5], В.Цукермана [7]. Загалом, під музичним жанром потрібно розуміти роди та види музичних творів, що склалися історично залежно від певного типу змісту музики, її соціальних функцій, умов виконання і сприйняття творів музичного мистецтва.

Мета статті. Жанровий аналіз постає необхідною складовою художньо педагогічного аналізу, під яким розуміємо особливий вид педагогічної діяльності. Художньо-педагогічний аналіз спрямований на виявлення характеру художніх образів та усвідомлення змісту й ідеї художнього твору. Він здійснюється з урахуванням вікових особливостей, рівня художньо-естетичного розвитку певної категорії школярів і виховних завдань. Під час здійснення художньо-педагогічного аналізу педагог вдається й до аналізу жанрових особливостей музичного твору. Спираючись на існуючі концепції жанрового аналізу, автор статті ставить за *мету* розкрити його особливості як підготовчого етапу до слухання музики з молодшими школярами.

Виклад основного матеріалу. Усі жанри можна умовно поділити на первинні, найпростіші (пісня, танець, марш) і похідні, складні (симфонія, концерт тощо). Первинні жанри є основою складних жанрів, оскільки у процесі їх становлення створились типові засоби

музичної виразності: ритмічні та мелодичні звороти, агогічна та динамічна палітра, різноманітні типи фактури тощо. Тому для визначення змісту музичного твору важливим є усвідомлення його жанрової природи.

Для ознайомлення школярів з музичними жанрами Д.Кабалевський пропонував використовувати поняття «трьох китів у музиці», в основі якого лежить така ієрархія первинних жанрів – пісня, танець і марш. Ідея композитора про використання трьох основних сфер у музиці ґрунтується на оцінці виражальних засобів і художніх прийомів, які є характерними для цих жанрів з точки зору особливостей інтонаційної лексики, фактури, композиції.

На початковому етапі засвоєння дітьми трьох основних жанрів музики значне місце у репертуарі відводиться танцям як найбільш близьким і доступним сприйманню молодших школярів видом музики. У визначенні танцювальних жанрів важливу роль відіграють ритмічні формули, що несуть у собі основні жанрові ознаки танцювальної музики.

Ознаки певного музичного жанру завжди впливають на мелодичну лінію та на оцінку образно-емоційного змісту. Зручним музичним матеріалом для знайомства дітей з ознаками головних музичних жанрів може слугувати «Дитячий альбом» ор.39 П.Чайковського. П'єси цього циклу є нескладними не лише для дитячого сприйняття, але й для виконання, що спрощує роботу вчителя.

Пристаючи до вивчення музичних жанрів на основі цього циклу, можна розповісти учням, що історія створення «Дитячого альбому» нерозривно пов'язана з Кам'янкою, невеликим українським селом біля Києва, де була родова садиба друга композитора Лева Васильовича Давидова, що був одружений з сестрою композитора. Саме тут П.Чайковський натхненно працював і відпочивав. Тут свій вільний час він проводив серед дітей, спостерігав за їхніми іграми, слухав їхні дитячі історії. Саме надзвичайно ніжні і теплі відносини з племінниками (дітьми своєї сестри) дали поштовх до написання «Дитячого альбому». Присвячено цикл з двадцяти чотирьох п'єс племіннику Володі Давидову, з яким композитор провів багато часу у Кам'янці. Слухаючи п'єси музичної збірки, можна уявити картинку з життя дітей. Тут і веселі ігри, і дитячий смуток за втраченою лялькою, і цікаві казки, і картини народного життя, і замальовки природи.

П'єси «Дитячого альбому» – це чарівні мініатюри, виключно виразні, доступні дітям і за змістом і за формою: короткі і майже все тричастинні (саме ця форма сприймається дітьми особливо добре). Більшість п'єс «Дитячого альбому» мають яскраве жанрове забарвлення. Зокрема «Ранкова молитва» втілює типові ознаки хоралу. Жанр танцю представлений у «Вальсі», «Мазурці», «Камаринській», «Польці». Знаходимо у циклі і зразки маршу, зокрема у п'єсах «Похорони ляльки» і «Марш дерев'яних солдатиків». На прикладі двох останніх п'єс можна продемонструвати учням різницю в емоційному забарвленні жанру маршу. Так, «Похорони ляльки» пронизані характерним ритмом похоронного маршу, проте без традиційного для нього трагічного забарвлення. В урочистій скорботній ході, похмурому до-мінорі звучить похоронний марш. Динамікою композитор зображує то наближення похоронного ходи, то її віддалення. Ритмічна фігура: половинна, восьма з точкою, шістнадцята і знову половинна – характерна для похоронного маршу. Похмурий характер музики підкреслюється важкими акордами і інтервалами в акомпанементі.

«Марш дерев'яних солдатиків» представляє дещо чудернацьке крокування. Можна уявити, що іграшкові солдатиків крокують під іграшковий оркестр з флейтами і барабанами. Риси такої «іграшковості» підкреслює динаміка *piano* і *pianissimo* від самого початку твору. Засоби музичної виразності тут досить лаконічні. Чіткий ритмічний малюнок і вивіреність штриха також створюють відчуття «іграшковості» і «дерев'яності». Увесь твір звучить максимально чітко, рівно, у помірному темпі. Маршовість проявляється і в тісному розташуванні акордів, відповідності ритму і штрихів, що передають злагоджене крокування іграшкових солдатиків.

Проста тричастинна форму також підкреслює «іграшковість» образів. Середній розділ звучить дещо загадково, таємниче завдяки зміні ладу з мажору на мінор та використанню неаполітанської гармонії. Реприза звучить так, що складається враження, ніби іграшкове військо поступово віддаляється.

Після знайомства школярів з музикою, можна задати їм наступні запитання: «Чи схожий цей марш на марш для дорослих? Можна собі уявити, що під цей марш крокують, наприклад, дорослі солдати?». Таке припущення може викликати у дітей пожвавлення, сміх. «Чим же цей марш несхожий на «дорослий» марш?» Діти, скоріш за все, дадуть таку відповідь: «Він маленький, веселий, досить тихий». Тоді можна їм допомогти запитанням: «А крокують солдатики легко або важко? Звуки в марші високі або низькі, «важкі»?». Після цього бажано ще раз прослухати марш. Далі можна продовжити: «Давайте уявимо собі, що солдатики йдуть звідкись здалеку, наближаються до школи, а потім поступово віддаляються, йдуть. Яка музика буде звучати спочатку: гучна або тиха?». Такі запитання активізуватимуть увагу дітей і розвиватимуть їх пізнавальну активність.

Висновки. Подібний аналіз засобів музичної виразності з виділенням жанрових рис п'єс можна здійснити й стосовно інших музичних творів. У результаті здійсненого аналізу можна прийти до наступних висновків. По-перше, педагогу слід пам'ятати, що він повинен не лише використовувати свої теоретичні знання з галузі музичних жанрів, але й застосовувати навички самостійного комплексного аналізу засобів виразності музичних творів різних жанрів і форм, опрацювання аналітико-теоретичного матеріалу в процесі організації слухання музики, розкриття змісту музики у доступній для дітей формі. По-друге, слід пам'ятати, що жанровий аналіз стає початковим етапом в усвідомленні змісту музичного твору. Доповнена аналізом головних засобів художньої виразності, жанрова характеристика музичного твору допомагає учням глибоко та адекватно задуму композитора зрозуміти музичний зміст. Окрім того, слід постійно пам'ятати, що запропонований для слухання музичний матеріал повинен бути доступним для дитячого сприйняття, що зробить процес художньої комунікації більш ефективним.

Література

1. Арановский М. Структура музыкального жанра и современная ситуация в музыке / М.Арановский // Музыкальный современник. – М.: Сов. композитор, 1987. – Вып. 6. – С.5-45
2. Васильев А. Жанр как явление художественной культуры/ А.Васильев // Искусство в системе культуры. – Л.: Наука, 1987. – С.167-176
3. Нейштадт И. Проблема жанра в современной теории музыки / И.Нейштадт // Проблемы музыкального жанра: Сб.трудов. – М., 1981. – Вып. 54. – С.8-21
4. Попова Т. О музыкальных жанрах / Т.Попова. – М.: Знание, 1961. – 39 с.
5. Соколов А. К проблеме типологии музыкальных жанров: Учебное пособие / А.Соколов. – Нижний Новгород: Издательство Нижегородской консерватории, 2013. – 52 с.
6. Сохор А. Теория музыкальных жанров: задачи и перспективы / А.Сохор // Теоретические проблемы музыкальных форм и жанров. – М.: Музыка, 1971. – С.292-309
7. Цуккерман В. Музыкальные жанры и основы музыкальных форм / В.Цуккерман. – М.: Музыка, 1963. – 159с.

О. Д. Новик,
здобувач ступеня вищої освіти «магістр»,
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
наук. керівник – канд. пед. наук, ст. викладач Т. В. Коваль

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ УЯВЛЕНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОГО МУЗИЧНОГО ФОЛЬКЛОРУ

Постановка проблеми. Одним із найважливіших завдань школи в умовах національного відродження України постає виховання гармонійної, духовно багатой та національно свідомої особистості. Таке завдання надає особливого значення вдосконаленню процесу морального виховання дітей.